

Anticonceptie: een farmaceutische revolutie

Van alle groepen geneesmiddelen heet er maar één 'de pil': de orale anticonceptiva. Niet alleen zijn het de meest geslikte 'pillen', ze hebben ook een enorme invloed gehad op onze cultuur. De vraag is echter of het wel geneesmiddelen zijn: ze genezen immers niet.

Auteur **Kees van Grootheest**

In juridische zin zijn anticonceptiva geneesmiddelen, maar het zou beter zijn om ze gezondheidsmiddelen te noemen. Dit geldt voor meer groepen geneesmiddelen, in het bijzonder voor vaccins. Er zijn opvallende overeenkomsten tussen deze farmaceutische producten. Voor beide geldt dat ze vooral gegeven worden aan gezonde mensen, in grote aantallen. Dat heeft als consequentie dat hoge eisen gesteld worden aan de veiligheid: ze mogen eigenlijk geen bijwerkingen hebben en de discussie daarover is van alle tijden. Indrukwekkend is echter een andere overeenkomst: beide hebben een enorme impact gehad op de publieke gezondheid, dat wil zeggen: de gezondheid van de samenleving. Voor vaccins is dat wel duidelijk: daar waar eerder miljoenen kinderen (over)leden aan pokken, polio, tetanus en mazelen, zijn deze ziekten nu verdwenen of randverschijnselen geworden. De impact van 'de pil' is van een andere orde en is vooral cultureel, al moet de impact op de individuele gezondheid van vrouwen niet onderschat worden.

Ontwikkeling

Geboortebeperking was voor de ontwikkeling van de pil in feite een heel gedoe en een besmukt thema. Toen eind negentiende eeuw meer inzicht werd verkregen in de fysiologie van de voortplanting, kwamen nieuwere methoden in zwang, zoals periodieke onthouding en het bijhouden van de ochtendtemperatuur van de vrouw. Een belangrijke rol

speelden J. Rutgers (1850-1924) die lang voorzitter was van de Neo-Malthusiaanse Bond. De doelstellingen van deze bond verbazen ons nu, zoals het tegengaan van overbevolking en het beperken van de arme bevolking, waarbij ook woorden als 'rasverbetering' en 'geboorteverbod' gebruikt werden.

Een andere naam is die van Aletta Jacobs (1854-1929), een in veel opzichten bijzondere vrouw. Zij werkte concreet onder de sociaal misdeelden in Amsterdam, die ze gratis hielp en waarbij het beperken van het kindertal een duidelijke plaats innam. Het gebruik van het pessarium werd door haar gepropageerd. Zij stond vooraan bij de eerste feministische golf. Dit riep vanzelfsprekend ook weerstand op: in 1911 kwam er de Zedelijkheidswet die de propaganda, het tentoonspreiden en de verspreiding van voorbehoedsmiddelen verbood. Overigens verbood deze wet ook abortus, vrouwenhandel en prostitutie.

Een sleutelrol bij de ontwikkeling van de orale anticonceptiva heeft G.G. Pincus (1903-1967) gehad. Hij deed onderzoek naar de rol van hormonen bij de vruchtbaarheid en experimenteerde bijvoorbeeld met in-vitrofertilisatie bij konijnen. Hij ontdekte in 1953 dat progesteron de ovulatie remde en met steun van onder meer de Planned Parenthood Federation of America ontwikkelde hij een combinatiepil, waarbij het woord combinatie slaat op de combinatie van een progestogeen met een oestrogeen.

1977

1978

1979

1980

1981

Ontdekking aciclovir.

Het kortwerkende slaapmiddel Halcion wordt na veel mediaophef over bijwerkingen van de markt gehaald.

DAMES VERPAKKEN STRIPS LYNDIOL, JUNI 1965. Fotocollectie MSD

De eerste pil die werd geregistreerd was Enovid (mestranol en norethynodrel), waarvoor Searle in 1960 uitbreiding van de goedgekeurde indicatie met contraceptie verkreeg. In 1961 bracht Schering de pil Anovlar (ethinylestradiol en norethisteron) op de markt.

In 1962 kwam het Nederlandse bedrijf Organon met een eigen pil onder de naam Lyndiol (ethinylestradiol en lynestrenol), een paar jaar later gevolgd door Lyndiol 2,5 waarvan de dosering oestrogeen gehalveerd was. Deze pil was een groot succes omdat de eerder vaker voorkomende trombose in deze samenstelling veel minder voorkwam. Deze bijwerking zou de carrière van dit middel overigens parten blijven spelen. Daarna is er van echte verandering geen sprake meer, al zal niet iedereen dat beamen, zij het dat de dosering nog verder verlaagd is. In 1964 verscheen in het *Pharmaceutisch Weekblad* een serie artikelen over de farmacologische achtergronden van 'hormonale ovulatierepressing' [1].

In de rubriek 'Vraag en antwoord' schrijft het *Nederlands Tijdschrift voor Geneeskunde* in 1965: "Men mag uit de ter beschikking staande gegevens de conclusie trekken dat de betrouwbaarheid van Lyndiol 2,5 als ovulatierepressend preparaat bij nauwgezette toepassing de 100% zeer dicht

ER WERDEN OOK WOORDEN ALS 'RASVERBETERING' EN 'GEBORTEVERBOD' GEBRUIKT

benadert" [2]. De pil had zijn plaats gevonden, zeker nadat bisschop Bekkers in 1963 in een televisietoespraak geboortebeperving een zaak van het eigen geweten noemde.

Impact

Het spreekt vanzelf dat de invloed van de pil vooral de gezinsgrootte betreft. Kwamen mijn ouders nog uit gezinnen met dertien en acht kinderen, mijn eigen drie kinderen hebben allemaal twee kinderen en dat is nog boven de gemiddelde gezinsgrootte in Nederland. Dit heeft direct gevolg voor de gezondheid van vrouwen, in direct somatische zin, maar ook bij een veel bredere opvatting van wat gezondheid is. Dit alles heeft grote invloed gehad op de positie van de vrouw in onze cultuur. De snelle verandering van de positie van de vrouw de laatste halve eeuw was zonder de pil niet denkbaar geweest.

Dit laatste is in grote delen van de wereld nog lang niet gerealiseerd. In veel landen in ontwikkeling is de pil, die om een nauwkeurig gebruik vraagt, geen betrouwbaar anti-conceptivum. Het IUD en sterilisatie zijn daar veel gebruikte methoden. Het is Maurice King geweest, die al jaren op het belang van geboortebeperving heeft gewezen om de gezondheidstoestand in die landen te verbeteren. Volgens King heeft medische zorg in Afrika geen zin, behalve als het gaat om *family planning*-programma's. Immers, zo stelde hij, medische zorg draagt bij aan een sterke bevolkingsgroei en dat leidt in een agrarische samenleving tot voedseltekort en armoede en zo tot meer sterfte dan er geweest zou zijn als er geen medische zorg was geweest. *Demographic entrapment* noemde King dat [3].

Er is nog een wereld te winnen als het gaat om anti-conceptie. ■

Emeritus hoogleraar Pharmacovigilance prof. dr. A.C. van Grootheest was directeur van het Nederlands Bijwerkingen Centrum Lareb.

Zie voor de literatuurreferenties de digitale versie van dit artikel op pw.nl.

1982

Willy Burgdorfer ontdekt de bacterie die de ziekte van Lyme veroorzaakt.

1983

De medicijnknaak wordt ingevoerd om na heftige protesten weer te worden afgeschaft. Luc Montagnier ontdekt hiv, het virus dat aids veroorzaakt.

1984

1985

Commissie Dekker komt met voorstel voor meer marktwerking in de zorg en een verplichte basisverzekering.

1986

Literatuur

Lyndiol 2,5. Vraag en Antwoord. Ned.T.Geneesk. 109(1965)271.

Lequin RM. Hormonale Ovulatie­remming. Pharm. Weekblad 99(1964)85.

Dan Kaseje, Maurice King. Demographic entrapment is preventing Africa from reaching MDG1. Lancet 380(2012)1557.